

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

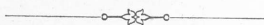
FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

Kapitel VII.

Til at bestemme, paa hvilken Tid Runeskrift først er bleven anvendt i Norge har vi bedst Veiledning i Gjenstande forsynede med Indskrift i den længere Rækkes Runer, som hører til større Gravfund. Saaledes er den med Runeindskrift forsynede Spydspids fra Øvre Stabu paa Toten (NI. Nr. 34) ensartet med Gjenstande, som er fundne i Vimose og derfor vistnok ligesom Vimose-Fundet fra 4de Aarh. Ligeledes er den med Runeindskrift forsynede Kam fra Nedre Hov i Gran paa Hadeland (NI. Nr. 35) fra Mosefundstiden ¹⁾.

---

¹⁾ [Til disse Indskrifter kan nu ogsaa føies Fløksand-Indskriften fra 4de Aarh. (Bergens museums aarbog 1909 nr. 7).]

Efter det, som hidtil er fundet i Norge, staar Einang-Stenen baade med Hensyn til Sted og Tid meget isoleret. Thi foruden den er der kun paa to norske Gravstene fundet Indskrift med den længere Rækkes Runer i Indlandet, og begge disse er meget yngre end Einang-Stenen. Den ene fra Stenstad i Hollen Præstegjæld i Nedre Telemarken (NI. Nr. 9) synes snarest at være fra omkring Aar 600, altsaa omtrent 200 Aar yngre end Einang-Stenen. Den anden, fra By i Sigdal, (NI. Nr. 6) synes at være fra omkring 650, altsaa omtrent 250 Aar yngre end Einang-Stenen.

Herefter følger i Indlandet i Norge Tveito-Stenen fra Vestfjorddalen i Telemarken (NI. Nr. 37), som ikke har nogen Rune, der mangler i den kortere Række, men som ved en Runes Form slutter sig nær til Indskrifter i den længere Række. Den synes at være fra omtrent 750, altsaa omtrent 350 Aar yngre end Einang-Stenen.

For at forklare Einang-Stenens Forekomst saa langt inde i Landet i en saa tidlig Tid, er det værdt, med den at sammenligne Vetteland-Stenen fra Ogne Sogn, Egersund Præstegjæld, Jæderen (NI. Nr. 39). Denne slutter med det samme Ord som Einang-Stenen, nemlig *faihido* »(jeg) skrev«. Og Ordet findes her i disse to Indskrifter i samme ældgamle Sprogform, medens det i senere Indskrifter oftere findes i forandret Form. Subjektet ender i begge Indskrifter med *-ar* skrevet med samme Form *Y* for *æ*.

Det synes heraf rimeligt at slutte, at Vetteland-Stenen i Tid staar Einang-Stenen nær. For det andet, at den Runerister, som har indridset Einang-Indskriften, er kommen til Slidre i Valdres fra en Kystbygd. Men det lader sig ikke nærmere bestemme, ad hvilken Vei Runemesteren er kommen til Valdres, dog vel snarere fra Vest end fra Sydøst. Altsaa mulig enten fra Lærdal i Sogn over Fillefjeld eller fra Ryfylke over Suldal, Hardanger og Hallingdal.

Ifølge det foregaaende har vi Grund til at tro, at Einang-Stenen i Valdres og Vetteland-Stenen fra Jæderen er de ældste bevarede norske Stene, som har Indskrift med den længere Rækkes Runer og som har været reiste som Mindestene i fri Luft. Fremdeles har vi Grund til at tro, at denne Skik med i fri Luft at reise Mindestene, som havde Indskrift med den længere Rækkes Runer, først er begyndt i en norsk Kystegn og snarest i det sydvestlige Norge ¹⁾.

Noget yngre er sandsynlig Strand-Stenen i Ryfylke (NI. Nr. 19), som mulig er fra omkring Aar 550 eller noget tidligere.

Om vi følger Kysten østover finder vi ligeledes et Par reiste Mindestene med de ældste Runer, dog er disse noget yngre end Einang-Stenen og Vetteland-Stenen. Saaledes Tune-Stenen, vel fra omkring Aar 500 eller lidt tidligere. Gaar vi ud over Norges nuværende Grænser til den sydøstligste Bygd i det gamle Norge, saa finder vi der tæt ved Kysten i Tanum Sogn syd for Strømstad Tanum-Stenen, som Wimmer sætter til første Halvdel af 6te Aarh.

Ogsaa i det østlige af Mellem-Sverige findes reiste Stene med den længere Rækkes Runer. Men ingen af disse synes at være saa gammel som Einang-Stenen, og flere er bevislig adskillig yngre. Saaledes synes Krogsta-Stenen i Upland ikke

¹⁾ [Omtrent samtidig med disse Indskrifter er mulig Indskriften paa Bautastenen fra Huglen i Søndhordland; se Bergens museums aarbok 1911 nr. 11.]

at være ældre end 650—700. Skåäng-Stenen har Tegnet ✱, som det synes, med Betydningen af det lange *a* og er i saa Tilfælde forholdsvis sen. Varnum-Stenen i Vermland er visselig mindst 50 Aar yngre end Tune-Stenen, med hvis Indskrift den viser Slægtskab. Möjebro-Stenen er vistnok heller ikke af de ældste reiste Runestene i Norden, fordi dens Indskriftrader er anbragte paa Rammelinjer. Som gamle reiste svenske Runestene, hvis Tid dog ikke nærmere kan bestemmes, kan nævnes Berga-Stenen i Södermanland og Skärkind-Stenen i det østlige Östergötland. Disse er snarest fra 6te Aarh.

Efter det foregaaende maa vi tro, at Einang-Stenen i Valdres og Vetteland Stenen fra Jæderen ikke alene er de ældste nu bevarede reiste Mindestene med Runer i Norge, men ogsaa i Norden overhoved. Vi har Grund til at tro, at den Skik at reise Mindesten med Runer er begyndt i det sydlige Norges Kystegne, snarest i det sydvestlige Norge. Og denne Skik har, efter de nu levnedes Mindesmærker at dømme, overhoved ikke været brugelig i Danmark, saalænge som den længere Rækkes Runer der var den sædvanlige Skrift. Jfr. Wimmer S. 305.

Den nævnte Skik er vel noget yngre end Kjendskab til Runer overhoved i Norden og Anbringelse af disse paa løse Gjenstande, navnlig Smykker og Vaaben. Einang-Stenens og Vetteland-Stenens Runer er vel ogsaa lidt yngre end Runerne paa Gjenstande, som er fundne i Torsbjærg Mose og Vimose, og Runerne paa de norske Gjenstande fra Øvre Stabu og Nedre Hov. Dog synes Einang-Stenen og dens Runer ikke at være meget yngre end de i Nydam Mose fundne Gjenstande.

Nu bliver Spørgsmaalet følgende: Er den Skik at anbringe Runeindskrift paa reist Mindesten opstaaet i det sydvestlige Norges Kystegne uden nogen-
somhelst ydre Paavirkning kort Tid, efterat runekyndige Mænd havde overført til Norge Kjendskab til Runer og den Kunst at indridse Runer paa løse Gjenstande, særlig paa Vaaben og Smykker? Eller har her en Indflydelse fra fremmed Land virket med?

I sidste Tilfælde maatte vi vel tænke os, at denne Indflydelse, siden Runerne tidligst optræder i det sydvestlige Norges Kystegne, er kommen til Norge over Havet fra sydvestligere Egne. Og denne Indflydelse maatte vel skyldes Forbindelser med Udlandet, i hvilke de danske Stammer ikke tog Del, medens Nordmænd og Svensker mulig her, ialfald senere, fulgtes ad, omend Mænd fra det sydvestlige Norge kanské har aabnet Forbindelsen.

Det andet Alternativ forekommer mig at være det sandsynligste.

[Det synes rigtigt her at minde om forskellige Forhold, som falder vel sammen med Antagelsen af Paavirkning fra sydvest ved Skikken at reise Mindestene med Indskrift.]

Jeg formoder [jfr. Kap. III], at Navnet Eruler hos fremmede Forfattere omfatter svenske og norske Stammer, som har draget paa Hærtog til fremmede Lande, tildels i Forening. Jeg tror, at baade norske og svenske Krigerhøvdinger ligeoverfor Fremmede ude paa Hærtog kaldte sig Eruler. (Vi maa herved mindes, at vi ingen Sikkerhed har for, at Begrebet »Nordmænd« allerede dengang

eksisterede). Svenskerne var vel fra Bygderne ved Götaelvens Udløb, vel tillige fra Småland, Blekinge og Öland. Nordmændene bl. a. fra Viken, lige fra det sydligste Ranrike af. Men jeg finder det ikke urimeligt, at Nordmænd ogsaa fra andre Egne paa Hærtog ligeoverfor Fremmede har kaldt sig Eruler.

Blandt de Eruler, som i 3dje Aarh. drog til Egnene ved det Sorte Hav, men som derfor ikke ganske opgav Forbindelsen med sit Hjemland, var, tror jeg, Mænd fra det nuværende Bohuslen og Smaalenene.

Et Vidnesbyrd herom har vi mulig i Indskriften paa Spydbladet fra Müncheberg *ranqa* og i Indskriften fra Øvre Stabu *rauniqa*, hvis begge disse Navne betegner en Mand, som stammer fra Ranrike (se NI. S. 570).

Jeg nævner her en Omstændighed, som vistnok intet Bevis for erulisk Folkeieendommelighed afgiver, men som dog i denne Forbindelse fortjener Opmærksomhed.

Indskrifterne paa Aagedal-Brakteaten, Ødemotland-Benstykket, Brakteaten Nr. 79 (= Nr. 101) fra Jylland, samt Brakteaten Nr. 57 fra Sjælland og, som jeg i Aarbøger 1905 S. 241 ff. har søgt at vise, Nr. 28 fra Overhornbæk, Jylland, hvilke alle hidrører fra Eruler, vidner om, at disse Eruler var Dyrkere af Ty, hvis Navn i Danmark ofte forekommer i Stedsnavne. Nu heder den Skovstrækning, som i Nord danner Grænsen for Vestergötland, *Tiveden*, d. e. Tys Skov¹.)

Den vestlige Del af det nuværende Raade Sogn i Smaalenene hed i gammel Tid *Tésalr* eller *Tésalir* (O. Rygh, Norske Gaardnavne I S. 337). Dette Navn betyder: »Tys Sal«.

Der synes mig i de norske og svenske Bygder, som jeg har nævnt, at have været et Centrum for de eruliske Runemestre, hvis Fædre havde bragt Kundskaben om Runer fra det sydøstlige Europa.

Vi har saaledes her Tune-Stenen fra Egnen tæt ved Glommens Udløb. Den er vel snarere lidt ældre end Aar 500 end yngre end dette Aar.

Paa Gravpladsen i Vestre Slidre er der tæt ved Runestenen paa Einang fundet Gjenstande af samme Art som i Nydam Mose i Danmark.

Hvis nu Runerne paa Einang-Stenen er indhuggede af en Eruler, hvilket jeg i det foregaaende har formodet, er der Grund til at formode, at ogsaa Runeindskrifterne fra Nydam Mose er eruliske.

Nu har Bernhard Salin i Månadsblad 1896 S. 28—47 og i Germanische Tierornamentik S. 143 f. af jordfundne Sager, som er fælles for Sjælland og Norge, sluttet, at en Folkevandring fandt Sted i 4de Aarh., ved hvilken Folk, som tidligere havde boet paa Sjælland, søgte sig nye Boliger i det sydvestlige Norge.

Jeg formoder, at de af Salin paaviste arkæologiske Overensstemmelser skal sættes i Forbindelse med de af Jordanes omtalte Kampe mellem Daner og Eruler.

Jeg formoder, at Erulerne tidligere havde boet bl. a. paa Sjælland, men at de blev fordrevne derfra af Danerne til forskellige Sider.

¹) [Jfr. dog om dette Stedsnavn Noreen, Festskrift til Feilberg (1911) S. 273 ff.]

Erulernes ene Afdeling, som først flygtede, søgte, tænker jeg mig, i Goternes Følge nye Boliger ved det Asovske Hav. I Begyndelsen af 6te Aarh. ser vi, at disse østlige Eruler havde en Kongeæt, af hvilken de valgte sine Konger. Den anden Afdeling af Erulerne sprængtes efter min Forudsætning ud mod Vest. Flokke af dem satte sig fast i Norge, især i det sydvestlige Norge. Andre drog videre ud paa Hærjetog til det vestlige Europa, til Frankrig og Spanien.

Dog synes ikke al Forbindelse mellem de forskellige Afdelinger af Erulerne at være afbrudt.

Hærjetogene til det vestlige Europa synes at have haft sit faste Udgangspunkt fra Norge, hvortil de hærjende Eruler igjen kunde drage sig tilbage.

Men ogsaa med Erulerne ved det Sorte Hav synes Forbindelse at være bevaret over Weichsel-Mundingen, Østersøen og Kattegat. Og ad begge Veie førtes Kulturpaavirkninger og Kulturgjenstande til Norden.
